

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И АДМИНИСТРАЦИЯ“
КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И ПОЛИТИКА“

Едуард Василев Маринов

РЕГИОНАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ В АФРИКА

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
“ДОКТОР”

Професионално направление 3.8. Икономика
Докторска програма „Световно стопанство и МИО”

Научен консултант: Проф. д-р Емил Панушев

Рецензенти: 1. Проф. д.ик.н. Лилия Каракашева
2. Проф. д-р Ганчо Ганчев

Варна
2014 г.

Дисертационната работа съдържа 210 страници, от които 191 страници основен текст в три глави и 19 страници приложения. Включва 23 фигури и 20 таблици и 7 приложения. Библиографията обхваща 133 заглавия, от които 19 на кирилица, 114 на латиница, както и 6 статистически източника от Интернет.

Дисертационната работа е обсъдена и насочена за защита от обединено научно звено, формирано от хабилитирани специалисти на катедра „Международна икономика и политика“ към Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ на 26.11.2014 г.

Докторантът е зачислен в докторантура на свободна подготовка в катедра „Международна икономика и политика“ във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“.

Изследванията по дисертационната работа са извършвани във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“.

Защитата на дисертационния труд ще се състои открито заседание на научното жури на Г. от Ч. в
на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в сектор „Докторантура“ на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ и на интернет адрес www.vfu.bg, раздел „Докторантури“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Въпреки че Африка е вторият по територия и по население континент, икономиката на африканските страни е най-слабо развитата в света. Основната причина за това е характерът на националните стопанства на повечето държави, които са ресурсно-базирани, ориентирани главно към развитие на първичния сектор. Сложните политически процеси, обусловени от колониалното минало на тези страни, не им позволяват да използват ефективно икономическия си потенциал.

Икономическите аргументи за регионално сътрудничество са особено силни, като се има предвид, от една страна, малкият от икономическа гледна точка размер на много африкански държави, и от друга - богатството на ресурси. Различното ниво на икономическо развитие и ресурсно осигуряване, наложените от историческото развитие на държавите търговски връзки и множеството конфликти – вътрешни и външни, правят невъзможна интеграцията на всички страни заедно и едновременно. Затова интеграционните процеси протичат в отделни регионални блокове – с различна скорост и различни поставени цели. В момента в Африка съществуват 16 регионални интеграционни общности, като 7 от тях са официално признати от Африканския съюз и играят ролята на фундамент за изграждането на Африканска икономическа общност (АИО).

Сред основните фактори, които оказват влияние върху развитието на интеграционните процеси в Африка, са външните търговско-икономически отношения, особено текущите преговори за подписване на споразумения за икономическо партньорство с Европейския съюз (ЕС). Причината е, че Съюзът е основен търговски партньор и източник на чуждестранни инвестиции, както и важен фактор от гледна точка на интеграцията на континента в глобалната икономика. Същевременно в държавите от ЕС съществуват трайни културно-исторически връзки с редица африканските страни.

Позовавайки се на дългогодишния си исторически опит в подкрепата на икономическото развитие, ЕС и сега участва активно в многостранната политика на развитие. Той подпомага осъществяването на регионална икономическа интеграция чрез инструментите на политиката за развитие и по-специално чрез създаващата се сега нова рамка на търговските отношения с държавите и регионалните блокове в Африка.

Актуалността на темата произтича от сравнително малобройните изследвания на потенциала на африканските икономики и регионалната интеграция в Африка. До началото на 80-те години на миналия век в трудовете на български икономисти като Е. Малхасян, С. Мечев, Л. Белов и др., както и в изследователските проекти на Института за Азия и Африка на БАН, са проучвани различни черти на икономиките на африканските държави. През последните години автори като В. Маринов, Л. Каракашева, Р. Димова, Е. Панушев, Д. Динков и др. разглеждат различни аспекти на интеграцията в света, които обаче в малка степен отразяват спецификата на тези процеси в Африка.

2. Цел и задачи на изследването

Целта на изследването е да се анализират икономическото развитие на регионалните интеграционни общности в Африка, структурата и динамиката на външната им търговия, както и влиянието на Европейския съюз върху интеграционните процеси на континента.

За постигането на тази цел са поставени следните изследователски задачи:

1. да се систематизират факторите, влияещи върху участието на африканските държави в интеграционни споразумения;
2. да се очертаят тенденциите в процесите на регионална икономическа интеграция в Африка чрез анализ на географската и стоковата структура на външната търговия на африканските регионални блокове;
3. да се да оценени влиянието на Европейския съюз върху процесите на икономическа интеграция в Африка.

3. Предмет и обект на изследването

Обект на изследване е регионалната икономическа интеграция в Африка.

Предмет на изследване са регионалните интеграционни общности в Африка.

4. Методология на изследването

В процеса на работа са използвани **методите** на анализ и синтез на теоретични постановки и резултати от емпирични изследвания, логически подход, индуктивни и дедуктивни методи, сравнителен анализ и анализ на статистическа информация.

Поради значителния обем на разглежданите процеси дисертационният труд се базира на следните **ограничения**:

- Изследването обхваща времевия период 2003-2012 г., тъй като той съвпада с новата рамка на търговските отношения между Европейския съюз и държавите в Африка (в сила от 2003 г.).
- Подробно се проучват само онези регионални интеграционни общности, които Африканският съюз разпознава като стълбове за изграждането на Африканската икономическа общност (Общност на Сахел-сахарските държави, Общ пазар на Централна и Южна Африка, Източноафриканска общност, Икономическа общност на централно-африканските държави, Икономическа общност на западноафриканските държави, Междуправителствен орган за развитие и Южноафриканска общност за развитие).

При разработването на дисертационния труд са използвани изследвания на български и чуждестранни автори, официални издания и статистически данни на Световната банка, СТО, ОИСР, Комисията за Африка на ООН, ЕС и др.

5. Научноизследователски хипотези

Основните **хипотези**, които се разглеждат и проверяват в дисертационния труд, са:

- Традиционните и новите интеграционни теории, с изведените в тях ефекти и ползи от интеграционните процеси не са приложими към интеграционните общности в Африка.
- Влиянието на Европейския съюз върху регионалната икономическата интеграция в Африка е противоречиво, като, от една страна, има потенциала да даде силен тласък на развитието им, но от друга, добавя нови предизвикателства към и без това усложнените интеграционни процеси.

6. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационната работа съдържа 210 страници, от които 191 страници основен текст в три глави и 19 страници приложения. Включва 23 фигури и 20 таблици и 7 приложения. Библиографията обхваща 133 заглавия, от които 19 на кирилица, 114 на латиница, както и 6 статистически източника от Интернет.

Изследването се състои от увод, три глави, заключение и приложения. Структурата на дисертационния труд се определя от предмета, обекта и изследователските цели и отразява подхода, възприет от автора към темата за изпълнение на поставените изследователски задачи.

Съдържанието на дисертационния труд включва:

Увод.....	7
Първа глава. Подходи при изследването на регионалната интеграция	10
1.1. Същност на икономическата интеграция.....	11
1.2. Ефекти от икономическата интеграция.....	21
1.3. Приложение на теориите за икономическа интеграция при развиващите се държави	33
1.4. Политически детерминанти на икономическата интеграция	45
1.5. Изходни позиции на емпиричното изследване.....	50
Втора глава. Интеграционни процеси в Африка	52
2.1. Панафриканизъм и международни организации в Африка	53
2.2. Рамка на икономическата интеграция в Африка.....	58
2.3. Регионални икономически общности в Африка	62
2.4. Напредък и успехи на РИО в интеграционните процеси	125
2.5. Предизвикателства пред развитието на интеграционните процеси в Африка.....	136
Трета глава. Влияние на Европейския съюз върху интеграционните процеси в Африка	143
3.1. Структура на отношенията между ЕС и Африка	144
3.2. Споразумения за икономическо партньорство.....	152
3.3. Икономически канали на влиянието на ЕС върху регионалната интеграция в Африка.....	165
3.4. България и интеграционните процеси в Африка	175
Заключение.....	181
Използвана литература.....	185
Приложения.....	192

II. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Уводът играе въвеждаща роля, като представя обекта, предмета на анализ, целите, изследователските задачи, както и хипотезите, които се проверяват в дисертацията. В него са посочени значимостта на предмета и актуалността на проблематиката и е очертана избраната структура на изложение. Накрая са представени обхватът и ограничителните условия на изследването, както и използваната методология.

Първа глава. Икономически теории за регионалната интеграция

В главата се разглеждат понятието за икономическа интеграция, традиционните и новите теории за ефектите от нея и факторите, влияещи върху интеграцията между развиващите се държави.

Поради факта, че в научната литература няма единно мнение относно дефинирането на икономическата интеграция, в началото на главата са изведени *две авторови определения*. Едното е формулирано по най-опростен начин - *икономическата интеграция е процес на премахване на дискриминацията в търговските отношения между държавите*. Другата, по-пълната дефиниция описва икономическата интеграция с основните ѝ особености. Съгласно нея това е *икономическо споразумение между различни държави, целящо повишаване на благосъстоянието, което се характеризира с намаляване или премахване на тарифните и нетарифните пречки пред търговията, както и с координиране на паричната и фискалната политика. Крайната цел е постигане на пълна интеграция, включваща единни парични, фискални, социални и икономически политики, управлявани от наднационални институции*.

Досега в икономическата теория няма консенсус и относно точния брой и характеристиките на формите (етапите) на развитие на икономическа интеграция. Авторът предлага класификация, включваща 8 етапа на интеграция, базирайки се главно на възприетия от Б. Балаша подход за определяне на съдържанието им и разликите между тях. Въз основа на най-важните особености на формите на интеграция систематизирано са представени над 45 съществуващи в момента

регионални интеграционни общности и споразумения в света. В изследването е изведена типологията на осемте етапа, включваща свободата на движение в рамките на отделните общности, общите външни бариери и общите политики, характерни за всеки етап.

Според повечето автори теорията на икономическата интеграция преминава през два стадия на развитие, като всеки от тях отговаря на съответните на времето на възникването си политически и икономически въпроси. Първият етап включва традиционните теории за икономическата интеграция, които обясняват възможните ползи от нея по отношение на търговията, и са познати под наименованието „статичен анализ на интеграционните споразумения“. Вторите са новите теории за икономическата интеграция, които се развиват при променени икономически условия и търговска среда и най-често се наричат „динамичен анализ на икономическата интеграция“. Освен посочените два вида теории, на базата на направен критичен преглед на литературата в изследването е изведен и *трети вид* – такива, които се отнасят до ефектите и ползите от интеграцията, засягащи конкретно развиващите се и слаборазвитите държави.

Традиционната теория на икономическата интеграция оценява нейните възможности от гледна точка на световното благосъстояние, като за критерий се използват статичните ефекти. В дисертационния труд са разгледани основният принос на Джейкъб Винер – въвеждането и дефинирането на понятията „създаване на търговията“ и „отклонения в търговията“, както и разширяването на анализа му от Майер, Мийд, Липси, Линдер и други автори, които стигат до заключението, че няма ясен отговор на въпроса дали интеграционните споразумения повишават световното благосъстояние, а също и че не е възможно да се даде обща оценка на тези споразумения – те могат да са или да не са инструменти за постигане на по-икономично използване на ресурси.

Поради невъзможността на статичния анализ да оцени въздействието върху благосъстоянието, новата (динамична) теория на интеграцията включва в анализа и динамичните ѝ ефекти като средство за по-добро обяснение на причините и икономическите мотиви за създаването на схеми на икономическа интеграция. Динамичният анализ на ефектите от икономическата интеграция произлиза от характеристиките на днешната свободна икономика – нарасналото влияние на

участието на частния сектор, конкуренцията, преките чуждестранни инвестиции и увеличената роля на услугите и т.н. Поради своята дълбочина динамичните ефекти на икономическата интеграция имат по-голямо въздействие върху икономическите процеси от статичните. Разгледан е основният принос на Бела Балаша, който дефинира основните динамични ефекти на интеграцията – изгодите, извлечени от икономии от мащаба, от рационализацията на производството и нарасналата инвестиционна активност. Една обобщена дефиниция на динамичните ефекти на икономическата интеграция е, че те включват всяко нещо, което влияе върху темпа на повишаване на икономическия растеж на една държава в средносрочен план. Посочени са и допълненията към динамичния анализ на интеграцията – икономии от мащаба (Кордън), икономии от пространството (Панушев), засилване на конкуренцията (Маринов), създаване на инвестиции и отклонения в инвестициите (Болдуин), влияние на преките чуждестранни инвестиции и увеличената роля на услугите (Лорънс) и др.

От гледна точка на очакваните и реалните ефекти и ползи от икономическата интеграция би трябвало да се разграничават процесите на интеграция между развити държави, при които се търсят основно статичните и динамичните ефекти, описани в класическата и новата теория за регионалната интеграция, от тези, протичащи между развиващи се и слаборазвити страни, при които мотивацията за осъществяване на интеграцията е различна. В повечето случаи теориите за икономическата интеграция и ползите от нея – и тези за динамичните ефекти, но особено за статичните, не са приложими по отношение на слаборазвитите и развиващите се страни. Техните проблеми са свързани с икономическото развитие, а не толкова с относителните промени в характеристиките на производството и потреблението.

Традиционната и новата теория на икономическата интеграция се опитват да отговорят на два въпроса: първо, какъв е нейният ефект върху благосъстоянието; второ, кои са факторите, които влияят върху желанието на държавите да участват в интеграционни процеси. На базата на това разграничение в изследването са систематизирани онези фактори и ефекти, които имат по-голямо значение за развиващите се държави и тяхната мотивация за участие в интеграционни споразумения.

Като ограничения на ефектите върху производителността при развиващите се държави са посочени влиянието на интеграцията върху заетостта и производителността, нуждата от перспектива за развитие, промяната на структурата на външната търговия, ползите от отклоненията в търговията, индустриалното развитие, производствената специализация, международната конкурентоспособност и др. Представени са също и някои теоретични виждания относно ползите на интеграцията за малките държави и теорията на учебното поле.

Във втора група са обобщени факторите, които подтикват страните да участват в интеграционните процеси – спецификата при развиващите се държави по отношение на допълняемостта и разнородността на икономическите структури, делът и инструментите за насърчаване на вътрешнорегионалната търговия, подобряването на конкурентоспособността на световните пазари, както и влиянието на размера на интеграционната общност.

В трета група са обособени онези фактори и ефекти, които влияят върху мотивацията на държавите за встъпване в интеграционните схеми, упоменати в традиционната теория на интеграцията, и които са от съществено значение в случая с развиващите се страни. Те включват началните нива на митата, международната търговия като дял от БВП, координацията на макроикономическите политики, транспортните разходи, както и предложения от Балаша т.нар. пакетен подход.

Не може да се отрече очевидният факт, че икономическият и политическият елемент на интеграцията са взаимосвързани. Икономическите загуби и ползи от нея в някои случаи са силно зависими от политически фактори. Още повече, че докато при развитите страни инициатор и катализатор на икономическата интеграция са икономическите групи заинтересувани, при развиващите се държави много често тя се осъществява първоначално като политическа цел и усилие. В тази част са разгледани политическите мотиви за участие в интеграционни споразумения като: ролята на политическата, правната и институционалната система; на религията, езика и културата; традиционните партньорства в международните отношения; регионалната сигурност като резултат от интеграцията; привличането на подкрепата на определени кръгове или лобита от националните правителства, както и наличието на силна политическа воля от страна на членуващите в съюза за постигане на общите цели.

Изучаването на процесите на икономическо сътрудничество и интеграция налага използването на класически методи на анализ като оценка на размера и отвореността на участващите в интеграционните общности икономики и най-вече тенденциите във вътрешнорегионалната и външната търговия на общностите.

В изследването е посочено, че процесите на интеграция могат да бъдат интерпретирани и от гледна точка на комбинацията на икономически и политически детерминанти. За тази цел може да бъде използвана система за комбиниране на икономическите и политическите детерминанти на интеграцията, с чиято помощ да се оцени потенциалът за нейния успех (Haas and Schmitter, 1964). Системата въвежда три възможни рейтинга на взаимодействието между политически и икономически фактори – висок, среден и нисък, и идентифицира четири категории интеграционни споразумения на базата на хомогенността на икономическите цели и силата на политическата воля на държавите, които ги сключват.

Втора глава. Интеграционни процеси в Африка

В тази част е представено развитието на интеграционните процеси в Африка, икономиката на регионалните интеграционни общности (РИО), структурата и динамиката на външната им търговия, постигнатите резултати и предизвикателствата пред тях. Изведените в първа глава теоретични постановки са приложени към няколко интеграционни групировки на развиващи се държави в Африка, като са оценени потенциалът, напредъкът и предизвикателствата пред тяхното развитие.

Регионалната интеграция предлага най-добрата възможна стратегия за справяне с предизвикателствата пред развитието в Африка заради множеството слабости, които надхвърлят възможностите на ограничения капацитет и ресурси на отделните държави.

Създаването на общ континентален пазар на стоки и услуги, където има свобода на движение на работници и инвестиции, ще допринесе за изграждането на митнически съюз (МС) и на Африкански общ пазар. То би спомогнало за превръщането на 54-те отделни икономики в един по-съгласуван голям пазар (ЕСА, 2012). Съвместното използване на богатите ресурси на континента за създаването на по-голямо и конкурентно икономическо пространство би повишило ефективността

на пазарите в африканските страни. Общият пазар би дал тласък също и за увеличаване на вътрешноконтиненталната търговия чрез по-добрата координация и хармонизация на режимите за либерализация и улеснения на търговията между РИО. Освен това той ще допринесе за преодоляването на проблемите, свързани с припокриването на членство и с разминаванията между съседни РИО, като по този начин ще стане възможно потенциалът за междурегионална търговия на континента да се реализира по-пълно.

Въпреки че е заявена от държавните и правителствените ръководители цел още от времето на получаване на независимост в средата на 20 век, процесът на политическа интеграция в Африка напредва бавно, главно поради липсата на политическа воля от страна на африканските държави. В областта на икономическата интеграция, която е с доста по-кратка история, постигнатите успехи, макар и недостатъчни спрямо заявените цели, са много повече. Осъществен е значителен напредък в изпълнението на етапите на формиране на Африканска икономическа общност (АИО). Повечето РИО изпълняват задълженията си по Договора за създаване на АИО по график, при някои има известно закъснение, а други дори изпреварват сроковете. Въпреки че РИО полагат усилия за реализирането на първите три етапа, заложи в Договора, чрез поетапна отмяна на митата във вътрешнорегионалната търговия, се наблюдават много разлики помежду им – някои РИО все още не могат да създадат зона за свободна търговия (ЗСТ), докато в други вече действа дори митнически съюз. Темпът на напредък не е еднакъв и при наличието на припокриване на членството на много държави в две и повече РИО е задължително да се вземат стратегически решения и да се предприемат действия, насочени към изграждането на континентална ЗСТ като първа стъпка към континентален МС, общ пазар и като крайна цел – напълно функционираща АИО. Усилията на Африка за създаване на континентална ЗСТ могат да постигнат описаните ползи само и единствено ако отделните държави проявят силна политическа воля за изпълнение на договорените параметри и ако се намери добро решение на проблема с неравностойните ползи и загуби от интеграцията.

Седем от съществуващите в момента 16 регионални интеграционни общности са официално признати и играят ролята на фундамент за изграждането на

Африканска икономическа общност. Те обаче са твърде различни от гледна точка на размера и спецификата на икономическото им развитие и търговските им характеристики като цяло. Големи са и различията в икономиките на страните-членки, както и в развитието, динамиката и особеностите на интеграционните процеси в рамките на всяка общност.

От направения анализ на общото икономическо състояние на регионалните интеграционни общности става ясно, че интеграционните процеси в тях са много различни, включително и като потенциал за бъдещото им успешно развитие:

- Твърде големите различия между държавите в рамките на Общността на Сахел-сахарските държави (CEN-SAD) като БВП на човек от населението, както и като общо икономическо състояние (БВП, БНД) и население не са обнадеждаващи относно успешното развитие на интеграционните процеси. Това заключение се подсилва и от факта, че страните в рамките на общността демонстрират коренно различна степен на интегрираност в международната търговия и отвореност на икономиките си. Освен това CEN-SAD е донякъде обременена и от големите различия в културно-историческото развитие на държавите в нея. Изводът по отношение на слабите перспективи пред развитието и задълбочаването на интеграцията се потвърждава и ако оценим CEN-SAD на базата на комбинацията от политически и икономически фактори, тъй като освен липсата на политическа воля членството на всички страни в други, в повечето случаи по-развити интеграционни общности само подчертава разликите в икономическите им цели.

- Общият пазар на Централна и Южна Африка (COMESA) няма особено голям потенциал за успех на интеграционния процес поради значителните разлики в стойностите на БВП на човек от населението. Този извод се потвърждава и от размера на държавите – както като население, така и икономически. Представените данни доказват и различната степен на отвореност на държавите в COMESA към търговията и на интеграция в международната търговия, което е предпоставка за различните ползи от интеграцията за всяка от тях, а това от своя страна е сериозна бариера пред задълбочаването и развитието на този процес. Възможностите за успех на интеграцията в рамките на COMESA са слаби и от гледна точка на

комбинацията от политически и икономически фактори, като засега общността попада в най-ниската категория на системата за комбиниране на икономически и политически детерминанти – целите на отделните държави са близки, но не и еднакви, а политическата воля за осъществяването им не може да се оцени като силна.

- Източноафриканската общност (ЕАС) е общността, в която интеграционните процеси са най-задълбочени и се развиват най-добре. Това потвърждава хипотезата, че страни с близък БВП на човек от населението имат по-големи шансове за успех на интеграцията помежду им. Същевременно държавите от общността са близки и като културно-историческо наследство, което още повече подпомага интеграционния процес. Оценена в рамките на комбинацията от политически и икономически фактори, ЕАС е единствената общност в Африка, която попада в първата категория на системата от комбинирани фактори – на общностите с висок рейтинг по отношение на възможностите за успех, имащи идентични икономически цели и силна политическа воля за постигането им. За това свидетелства и фактът, че с малки изключения заявените политически и икономически цели се изпълняват в срок.

- Икономическа общност на централноафриканските държави (ЕССАС) може би най-ясно демонстрира доколко размерът има значение за интеграционния процес. Разликите в размера на държавите (и физически, и демографски, и икономически) са толкова големи, че процесът на интеграция в общността е почти спрял. За това допринасят и многобройните конфликти в региона през последните години, които изместват вниманието на правителствата от постигането на икономическите цели на интеграцията към превръщането на ЕССАС в по-скоро мироопазваща организация и форум за преговори. Пренасочването на политическите усилия и отдалечаването от икономическите цели поставя ЕССАС в последната, четвърта група общности от гледна точка на системата от комбинирани фактори, давайки ѝ малко потенциални възможности за успех.

- Въпреки че държавите в Икономическата общност на западноафриканските държави (ЕКОУАС) трудно могат да се окачествят като еднотипни както като размер (население, БВП на човек), така и като търговски

характеристики, процесът на интеграция в общността е един от най-динамично развиващите се в Африка. Макар че са налице някои забавяния, и тук, както в случая на ЕАС, има силна политическа воля за постигане на поставените цели, което спомага за задълбочаването на интеграционните процеси въпреки езиковите и историческите различия между държавите.

- Като цяло държавите от Междуправителственият орган за развитие (IGAD) са доста затворени и неинтегрирани в международната търговия, но за разлика от ЕССАС те са съотнесими от гледна точка на размер на икономиките. Независимо от това и тук интеграционният процес, общо взето, е спрял. Това се дължи на обстоятелството, че страните-членки на IGAD са част от по-развити интеграционни общности – COMESA и ЕАС, което води до слаба политическа воля за развитие на интеграцията. Оттук следва изводът, че *може би най-важният фактор за развитието на интеграцията сред развиващите се страни е политическата воля*. Липсата на такава и участието на държавите в други общности с различни цели и степен на развитие са двете причини, които поставят IGAD в четвъртата категория общности от модела на комбинацията от политически и икономически фактори, с малък потенциал за задълбочаване и развитие на интеграционните процеси.

- В рамките на Южноафриканската общност за развитие (SADC) има повече държави, които се намират на относително по-висок стадий на икономическо развитие (сравнимо с другите РИО). Това, както и обстоятелството, че двете най-големи икономики (ЮАР и Ангола) произвеждат взаимно необходими продукти, са добри предпоставки за задълбочаването на интеграционните процеси. За това допринася и общото културно-историческо наследство, най-вече от гледна точка на административната и институционалната култура. Стабилното развитие на интеграционния процес в рамките на SADC не потвърждава хипотезите за зависимостта между размера на интегриращите се държави (като икономики и население), както и между еднотипността на характеристиките на потребление (БВП на човек) и успеха на интеграцията. От гледна точка на системата за комбиниране на икономическите и политическите детерминанти SADC попада в една от двете първи категории – с близки или идентични икономически цели и силна политическа воля за

осъществяването им, което ѝ дава висок рейтинг по отношение на възможностите за успех на интеграционната схема.

За да бъдат оценени състоянието и потенциалът на съществуващите интеграционни общности в Африка, в тази глава подробно са анализирани структурата и динамиката на външната им търговия.

Търговията има основен принос за приходите на повечето развити и развиващи се държави. Тя им позволява да се специализират и да изнасят стоки, които произвеждат по-евтино, за сметка на такива, които могат да внасят на по-ниски от собствените им производствени цени. Международната търговия е и начин за придобиване на материални активи, оборудване, суровини и преработени изделия, които имат критично значение за икономическия растеж. Търговията е една от основните движещи сили на растежа и средство за постигане на развитие, поради което премахването на пречките пред нея би допринесло за увеличаване на положителните ѝ ефекти. Това са причините свободната търговия да се разглежда като важен инструмент за преодоляване на подобни пречки и за насърчаване на по-високи нива на взаимообмен в африканските държави.

Силната зависимост на Африка от суровините като основен източник на приходи от износа продължава да съществува и през последното десетилетие; тя е по-голяма, отколкото във всички останали развиващи се региони. Нестабилността на цените на суровините, произтичаща от шокове на предлагането, е причина за намаляване на доходите, инвестициите и темпа на растеж и увеличаване на задлъжнялостта и бедността в Африка. Относително еднотипната стокова структура на износа на африканските държави свидетелства за липсата на значимо икономическо преструктуриране, и то не само през последното десетилетие, а през целия постколониален период. Емпиричният анализ показва, че във всички РИО в Африка се наблюдават едни и същи тенденции, които са характерни за континента като цяло – износ на суровини и внос на промишлени стоки, и то едни и същи – доказателство, че РИО не осъществяват ползите от икономическата интеграция в търговията със стоки от гледна точка на възможностите за преструктуриране на икономиките така, че да се използват сравнителните им предимства.

Основните търговски потоци на африканските държави и РИО са силно зависими от историческите им връзки с останалия свят и особено с Европа. Над 80%

от износа на страните в Африка са насочени към пазари извън континента, а подобен е и дялът на вноса, идващ от външни източници. Основните тенденции, които се наблюдават при всички РИО, са пренасочването на търговските потоци от ЕС и САЩ към Китай и Индия, макар че при почти всички общности Европейският съюз запазва лидерското си място. При някои общности това се отразява повече върху износа, а при други – върху вноса. Забелязва се спад в търговията през годините на кризата (2008-2009), който обаче впоследствие е наваксан. В общи линии нарастването на стойността на търговията на всички РИО с всички основни търговски партньори през 2012 г. е по-голямо от средното за света.

Африканските държави търгуват малко помежду си, но имат потенциал да засилят търговията от гледна точка на географската близост, културното наследство и размера на икономиките. Въпреки че за периода 2003-2012 г. междурегионалната търговия нараства с по-бързи темпове от общия обем на търговските потоци на регионалните икономически общности в Африка, постигнатите досега резултати са доста ограничени и дялът и обемът на търговията между отделните РИО остават относително малки. Най-често по-високите обеми на търговия между РИО се дължат на припокриващо се членство на някои държави, които се възползват от либерализирането на търговията в отделните РИО, без обаче това да води до съществено нарастване на търговията между самите общности. На практика увеличаването на вътрешноконтиненталната и междурегионалната търговия може да се постигне чрез структурна диверсификация на производството, каквато някои страни вече осъществяват успешно, преориентирайки се към обработени изделия.

Нивата на вътрешнорегионалната търговия на африканските РИО са относително ниски (1-11% от общия обем на търговията), което свидетелства за недотам доброто изпълнение на поетите от страните-членки ангажименти за премахване на тарифните и нетарифните ограничения, произтичащо най-вече от опасенията им относно разпределението на ползите от интеграцията. Най-активно участващи във вътрешнорегионалната търговия са големите икономики в отделните РИО. *От направения анализ ясно се вижда, че колкото по-напреднал и задълбочен е интеграционният процес, т.е. колкото по-големи са институционализираните политически ангажименти, поети от държавите-членки, толкова по-високи са*

нивата на вътрешнорегионална търговия, а оттам – и по-ефективно се осъществяват ползите от интеграцията.

Целта на икономическата интеграция е създаването на по-голям пазар, на който факторите на производството се използват по-ефективно и където страните-членки извличат повече ползи от търговията помежду си. Най-явните индикатори за успеха на дадена интеграционна схема са обемът и нарастването на вътрешнорегионалните търговски потоци. Те показват доколко са ефективни режимите за либерализация на търговията вътре в общността, до каква степен самата интеграция допринася за развитието на страните-членки и колко и какви са реализираните ползи от създаването на търговия и отклоненията в нея. Във връзка с това е анализирана подробно вътрешнорегионалната търговия на отделните регионални икономически общности в Африка:

- Общността на Сахел-сахарските държави (CEN-SAD) не успява да осъществи потенциалните ползи от интеграцията от гледна точка на вътрешнорегионалната търговия. Въпреки че е над 2/3 от цялата търговия с Африка, търговията на страните-членки помежду им остава относително слаба и няма тенденция да нараства. Това показва, че политиките за либерализация на търговията на общността не се прилагат или са нефективни. Повечето държави, които имат голям дял на търговията с останалите членки на CEN-SAD, членуват и в други регионални интеграционни общности (ECOWAS, COMESA), в които интеграционните процеси са по-задълбочени, и търгуват основно с партньорите си в тях.

- Делът на вътрешноконтиненталната търговия в Общия пазар на Централна и Южна Африка (COMESA) все още е нисък, но показва постоянна тенденция към повишение, която е по-бърза от средното нарастване на обема на търговските потоци за общността. Очевидно е влиянието на задълбочаването на интеграционния процес - повече от половината от увеличаването на обема на вътрешнорегионалната търговия се осъществява след 2009 г., когато в общността започва да действа митнически съюз.

- В Източноафриканската общност (EAC) интеграционният процес е най-задълбочен – създадена като митнически съюз, тя е единствената, където има действащ общ пазар. Това проличава от по-високите нива на

вътрешнорегионална търговия в сравнение с останалите РИО. Намалването на дела на вътрешнорегионалната търговия е свързано най-вече с факта, че със създаването на тристранната зона за свободна търговия всички страни-членки на общността получават достъп до още по-голям пазар като членки или на COMESA, или на SADC. Така се повишава делът на вътрешноконтиненталната и особено на междурегионалната търговия с тези РИО, като той е най-високият в Африка – над 1/5 от общата търговия на ЕАС.

- Честите конфликти (вътрешни и външни), политическата нестабилност и недоверието между държавите в Икономическата общност на централноафриканските държави (ECCAS) могат да се разглеждат като основни причини за крайно неефективната и неуспешна политика на търговска интеграция в общността. Въпреки че има частично действащи зона за свободна търговия и митнически съюз, изключенията от тях са толкова много, че ECCAS очевидно не се разглежда от страните, членуващи в нея, като потенциална рамка за осъществяване на ползите от интеграционния процес.

- Обемът на вътрешнорегионална търговия в Икономическата общност на западноафриканските държави (ECOWAS) нараства постепенно, макар че делът ѝ слабо намалява. Особено ефективни при осъществяване на търговските ползи от интеграцията са страните-членки на по-стария и по-добре развит паричен съюз на франкофонските държави в рамките на общността – УЕМОА. Очевидно е, че предприеманите мерки за търговска либерализация, свързани със създаването на общ пазар и свободно движение на факторите на производството, дават резултат, а предвиденото сливане на двата парични съюза в общността би допринесло още повече за развитието на интеграционния процес.

- Междуправителственият орган за развитие (IGAD) не успява да осъществи потенциалните ползи от интеграцията от гледна точка на вътрешнорегионалната търговия. Въпреки че е над половината от цялата търговия с Африка, делът на търговията на страните-членки помежду им остава относително малък и не показва тенденция да нараства, което е знак за недостатъчност или неефективност на политиките за либерализация на търговията на общността. Повечето от държавите с висок дял на търговията с

останалите членки на IGAD членуват и в други регионални интеграционни общности (EAC, COMESA, SADC), които са достигнали до по-висока степен на интеграция, и търгуват основно с партньорите си в тях.

- Южноафриканската общност за развитие (SADC), в която членува най-голямата икономика на континента РЮА, е лидер във вътрешнорегионалната търговия като стойност и съвсем близо до първата РИО – EAC, като дял. През разглеждания период обемът на търговията нараства драстично. В общността членуват държавите с най-високи стойности на вътрешнорегионалната спрямо националната търговия. SADC е единствената общност, която не само че успява бързо да преодолее кризата от 2009 г., характерна за всички РИО, но и да увеличи както стойността, така и дела на регионалната търговия с повече от 50% през следващия период до 2012 г. Ясните политически ангажименти, продиктувани от централното място на РЮА, а също и точно определените схеми за разпределяне на ползите от интеграцията допринасят както за по-бързото задълбочаване на интеграционния процес, така и за ефективното използване на механизмите на търговска либерализация и осъществяване на ползите от интеграцията, особено в аспекта им на създаване на търговия.

Напредъкът на интеграцията в Африка е разпръснат между различни сектори, регионалните икономически общности и отделните държави. Има определени резултати в областта на търговията, комуникациите, макроикономическата политика и транспорта. Като цяло обаче са налице съществени разминавания между целите и постиженията на повечето регионални икономически общности, особено в областта на вътрешнорегионалната търговия, макроикономическата конвергенция, производителността и физическите връзки. Въпреки усилията, които полагат африканските РИО, освен с проблемите, свързани с икономическата изостаналост на държавите на континента, те трябва да се справят и с множество пречки и трудности от политическо, институционално и техническо естество. Основен проблем остава и множествеността и застъпването при членството в отделните РИО, които създават усложнена мрежа от противоречащи си задължения за страните-членки, като по този начин интеграционните процеси се оскъпяват, стават неефективни и неефикасни.

Трета глава. Влияние на Европейския съюз върху интеграционните процеси в Африка

Особено силно въздействие върху процеса на интеграция в Африка оказват външните партньорства и най-вече взаимовръзките с Европейския съюз, които са обект на анализ в тази глава.

От една страна, ЕС като основен търговски партньор на Африка и източник на чуждестранни инвестиции е важен фактор от гледна точка на интеграцията на континента в глобалната икономика. Съюзът има дълготраен исторически опит в подкрепата на икономическото развитие и на съвременния етап участва в многостранната политика на развитие, на борба с бедността и глада, както и на подкрепа на процесите на регионална икономическа интеграция чрез инструментите на политиката за развитие и по-специално чрез новосъздаващата се рамка на търговските отношения с държавите и регионалните блокове в Африка. Същевременно Европа и Африка са свързани от обща история, култура и географска близост, както и от активен обмен на икономическо и политическо ниво. Сътрудничеството между двата континента отразява богатата и разнообразна природа на отношенията между тях на фона на сегашните икономически и политически реалности.

Африка е извън традиционната търговска политика на ЕС, най-вече поради факта, че почти всички страни там са развиващи се. Преференциалните търговски режими, които ЕС прилага спрямо такива държави, се опират на два основни стълба. Единият е Общата система за преференции – това е самостоятелна търговска договореност, чрез която ЕС предлага преференциален достъп до своя пазар за определени чуждестранни стоки без изискване за реципрочност под формата на намалени или нулеви мита. Вторият стълб са споразуменията за икономическо партньорство (СИП) с държавите от Африка, Карибския и Тихоокеанския басейн (АКТБ), които са групирани в седем региона: пет в Африка, един в Карибско море и един в Тихия океан.

Отношенията между ЕС и страните от АКТБ получават официална основа във времето със сключването на конвенциите от Яунде, Ломе и Котону. Главната цел, залегнала в тях, е интегрирането на тези държави в световната търговска система, като един от основните способности за постигането на това е икономическото

сътрудничество. След изтичането на четвъртата Конвенция от Ломе на 29 февруари 2000 г., на 23 юни 2000 г. в Котону, Бенин, е подписано споразумение за партньорство, с което се създава нова 20-годишна рамка за бъдещи отношения между Европейския съюз и страните от АКТБ. Споразумението от Котону, характеризиращо се с термина „партньорство“, е изцяло основано върху взаимния ангажимент и отговорност. В него се акцентира върху политическия диалог, който обхваща въпроси като демокрацията, доброто управление и миграцията, както и върху широкото участие на гражданското общество. Споразумението е съсредоточено също и върху устойчивото икономическо развитие на страните от АКТБ и тяхната безпрепятствена и постепенна интеграция в глобалната икономика чрез стратегия, съчетаваща търговия, инвестиции, развитие на частния сектор, финансово сътрудничество и регионална интеграция. Предвижда се сключването на нови търговски споразумения, съвместими с правилата на СТО – СИП, които имат за цел установяването на ориентирани към икономическо развитие реципрочни търговски споразумения между Европа и нейните традиционни търговски партньори сред развиващите се страни. Същевременно тези споразумения трябва да насърчават регионалната интеграция, подобряването на търговския капацитет и други интервенции за подпомагане на партньорите в развиващите се региони, като обхванат не само търговията със стоки, но също и сферата на услугите и други области, свързани с търговията.

СИП първоначално са предназначени за създаване на изцяло нова рамка за търговските потоци и инвестициите между ЕС и страните от АКТБ, подпомагайки и стимулирайки наред с други положителни фактори регионалната интеграция между държавите от тези региони. По такъв начин се постига промяна в търговските отношенията между АКТБ и ЕС, като се слага край на ерата на нерезипрочните търговски преференции и общият за държави от АКТБ режим се заменя с няколко отделни споразумения, договаряни между ЕС и преговарящите региони от АКТБ. Освен това СИП трябва да създадат подобрени по същество и насочени към развитието зони за свободна търговия между регионалните обединения на страните от АКТБ и ЕС, които да обхванат не само търговията със стоки, но и сферата на услугите и да засегнат както тарифните, така и нетарифните и техническите бариери пред търговията.

По предложение на Европейската комисия СИП ще покриват и други области, свързани с търговията, в които ще бъде засилено сътрудничеството - конкуренция, инвестиции, защита на правата на интелектуална собственост, улесняване на търговията, околна среда, стандарти на труд, защита на потребителите, сигурност на храните, обществени поръчки и т.н.

Споразумението от Котону предвижда четири основни принципа по отношение на договарянето и сключването на СИП – развитие, реципрочност, регионализъм и диференциация. Преговорите за СИП трябва да бъдат поставени в контекста на общите цели за развитие на страните от АКТБ и на политиката за сътрудничество за развитие, които ще допринесат за насърчаване на икономическия растеж и в крайна сметка - за изкореняване на бедността в тези държави. За първи път страните от АКТБ трябва да отворят икономиките си на реципрочна основа за продукти от ЕС, за да запазят преференциалния си достъп до неговия пазар. Бъдещото сътрудничество трябва да се базира на регионалната интеграция, която е ключова стъпка към по-нататъшно интегриране в световната икономика, а също и инструмент за стимулиране на инвестициите и подпомагане на необходимите реформи в търговските режими на страните от АКТБ.

Поставяйки силен акцент върху диференциацията и специалното отношение, в Споразумението от Котону се посочва, че СИП ще вземат предвид различните нива на развитие на страните по договорите, като предоставят достатъчно възможности за гъвкавост, специално и диференцирано третиране и асиметрия.

Споразуменията за икономическо партньорство са част от амбициозна и иновативна политика, насочена към създаване на растеж и развитие в регионите на Африка. За африканските държави тя съчетава:

- непосредствени печалби (достъп до пазара, облекчаване на правила за произход, финансова помощ, насочена към нуждите на СИП),
- значителни ангажименти (либерализация за стоки и услуги от ЕС в рамките на регионите на СИП, прозрачност и предвидимост на търговските режими),
- средни до дългосрочни възможности (в износа, инвестициите и регионалната търговия, засиленото сътрудничество),
- но и определени рискове (затваряне на предприятия, бюджетни ограничения).

Тъй като ЕС е най-големият търговски партньор и основен донор за повечето държави от АКТБ, стратегията по отношение на СИП има потенциал да даде значителен тласък за икономическо развитие на регионите в Африка. Тя е глобална и различните ѝ аспекти – търговия, услуги, регионална интеграция, сътрудничество, помощ, са взаимно допълващи се. Затова междинните и частичните споразумения с африканските държави и региони, които се отнасят само до търговията със стоки и някои форми на техническо сътрудничество, не могат да постигнат ползите за развитието, свързани с цялостната стратегия.

Въпреки заявената цел да се насърчи регионалната интеграция в Африка, въздействието на СИП в тази област е донякъде разочаровашо. Повече от половината страни от Субсахарска Африка остават извън всякаква форма на сключени споразумения за икономическо партньорство, а това ограничава географския обхват на възможната интеграционна динамика, която би могла да произтече от тяхното приложение. Между ЕС и държавите от АКТБ има консенсус относно значението на регионалната интеграция – както като основна цел, така и като инструмент за постигане на другите цели на споразуменията. СИП са амбициозен и новаторски опит да се използва външен лост за засилване на икономическата интеграция. Въпреки това процесът на преговори и сключване на такива споразумения добавя нов пласт към вече сложната карта на африканска интеграция.

С изключение на споразумението с ЕАС никоя от другите преговорни конфигурации за СИП не съвпада със съществуващите африкански РИО. Слабият напредък досега е доказателство, че процесът на икономическа интеграция в Африка не е достатъчно зрял за такова предизвикателство. Причина за това е фактът, че икономическата интеграция все още няма достатъчно политическа подкрепа и ангажираност. Инициативите в тази област се сблъскват с неспособността на отделните държави да постигнат съгласие относно необходимото прехвърляне на суверенитет. Недостатъчният институционален капацитет и невъзможността за приоритизиране на целите създават допълнителни препятствия, особено по отношение на преговорите за сключване на СИП. Още една пречка за успешното завършване на тези преговори е, че много от държавите вече имат преференциален достъп до пазара на ЕС по инициативата „Всичко освен оръжие“ или по Общата

система за преференции, и то без да е необходимо да либерализират собствените си търговски режими и да отворят пазара си за ЕС.

Както беше посочено, ЕС е жизненоважна дестинация за износа на Африка и източник на чуждестранни инвестиции. Същевременно, въпреки че много от тях са малки и слаборазвити, взети заедно, африканските страни, с които той води преговори за сключване на споразумения за икономическо партньорство, заемат едно от водещите места като търговски партньор на Съюза. За периода 2003-2012 г. общият обем на търговията се увеличава над 2 пъти, като износьт расте малко по-бавно от вноса. Като дял от търговията на ЕС африканските РИО запазват относително стабилна позиция както при износа, така и при вноса. Сред тях през 2012 г. най-голям е обемът на търговията със CEN-SAD, следвана от SADC и COMESA, ECOWAS, ECCAS, EAC и IGAD. Това е редът на регионите и като източник на вноса за ЕС. За периода 2003-2012 г. най-бързо нарастват търговските потоци с ECCAS и ECOWAS, като ръстът при вноса е доста по-голям, отколкото при износа. По-бавно расте търговията с COMESA и CEN-SAD, като и тук вносьт се повишава по-бързо от износа. В стоковата структура на търговията на ЕС с държавите в Африка доминират горивата и минералите, следвани от преработените изделия и селскостопанските продукти.

Коренно се различават помежду си обаче структурата на вноса и на износа, като и тук се наблюдава общата за континента тенденция да се изнасят продукти на първичния сектор и да се внасят преработени изделия. От африканските си партньори ЕС внася най-много горива и минерали, като от тях горивата са над 85%. Вносьт на селскостопански и преработени стоки е относително по-нисък, като дялът на храните в първите е 82%, а на машините и оборудването във вторите – 27%. В износа на ЕС водещо място заемат преработените изделия, като машините и оборудването са близо две трети от тях. Горивата, както и селскостопанските продукти имат относително по-малък дял.

Освен като основна дестинация за износа на африканските държави ЕС оказва влияние върху интеграционните процеси в Африка и чрез други икономически канали. В дисертационния труд са анализирани влиянието и динамиката на отношенията между ЕС и африканските РИО в области като официалната помощ за развитие, преките чуждестранни инвестиции и паричните трансфери на емигранти.

Разгледани са и възможните ефекти на световната финансова криза и особено на суверенната криза в ЕС върху интеграцията в Африка. Въпреки че перспективите за растеж остават стабилни, рисковете за континента от гледна точка на кризата на Евроразоната трябва да се следят и преценяват внимателно, особено относно приходите от износ и финансовите потоци. Ясно е, че такива въздействия ще варират в целия континент, но най-уязвима към намаляването на търсенето от страна на ЕС е Северна Африка. Макар че фискалните рискове, в т.ч. понижаването на бюджетните приходи и свиването на официалната помощ за развитие от ЕС, са идентифицирани и са разглеждани като възможни, няма ясни доказателства за това дали те ще се осъществят на практика и ако се осъществят, до каква степен. Ето защо приоритет трябва да бъдат мерките за възстановяване и поддържане на фискалната стабилност, която е основна предпоставка за макроикономическа стабилност в момент на глобална несигурност.

Направеният анализ на отношенията между ЕС и държавите и регионите в Африка потвърждава и втората хипотеза на изследването, че влиянието на Европейския съюз върху регионалната икономическата интеграция в тази част на света е противоречиво – то може да даде силен тласък на тяхното развитие, но също и да добави нови предизвикателства към сложните сами по себе си интеграционни процеси. Европейският съюз остава най-големият търговски партньор на Африка, и степента, до която африканските икономики и РИО работят ефективно, зависи изключително много от силата на търговските връзки между Европа и различните региони на континента. Същевременно на базата на дългогодишния си опит в подкрепата на икономическото развитие на тези страни, Съюзът и днес участва в многостранната политика на развитие, подкрепяйки процесите на регионална икономическа интеграция чрез инструментите на Общата политика за развитие и по-специално чрез създаващата се в момента с процеса на преговори и подписване на споразумения за икономическо партньорство нова рамка на търговските отношения. Влиянието на СИП обаче не е задължително позитивно, защото въпреки че заявената им цел е стимулиране на регионалната интеграция, ефектът от преговорите е двупосочен и може да създаде проблеми и отклонения в и без това доста комплицираните процеси на интеграция.

Значението на африканските държави, особено на тези на юг от Сахара за България се определя от нарастващата роля на региона в световната политика и икономика, огромния икономически потенциал и природни богатства, от тяхната ориентация към демократични ценности и пазарна икономика. Политиката на България към се основава както на традиционно добрите връзки с редица от тях, така и на преференциалните им политически и икономически отношения с Европейския съюз.

През последните години обаче външноикономическите отношения на България с държавите от Африка бележат значителен спад. За периода 2003-2012 г. обемите на търговия на африканските РИО с нашата страна са ниски. Положителен е фактът, че както вносът, така и износът на африканските държави за България се повишават по-бързо от средното за континента. При отделните РИО тенденциите са двупосочни – при трите водещи в търговията с България общности (CEN-SAD, SADC и COMESA) вносът и износът растат по-бързо от средното, докато в ECCAS, ECOWAS и IGAD тенденцията към нарастване е под средната. В търговско-икономическата област перспективни са предоставянето на технологии и специалисти в здравеопазването, образованието, селското стопанство и строителството. Предвид огромните нужди на континента от стоки от първа необходимост, Африка е потенциален пазар за износ на българска продукция на леката и хранително-вкусовата промишленост, фармацевтиката, машиностроенето, химията и др.

На срещата на президента Росен Плевнелиев с посланиците на африканските държави в България през декември 2012 г. и двете страни изразяват единодушно мнението, че състоянието на търговско-икономическите връзки е под нивото на съществуващия потенциал. На срещите на държавния глава с африканските лидери в началото на април 2014 г. в рамките на форума ЕС-Африка е подчертано желанието за активизиране на връзките на всички равнища чрез насърчаване на двустранните контакти между министри, представители на регионите и на местните власти. „България е много свързана с Африка. Африка се стреми да увеличи производството на храни и да подобри управлението на водните и енергийните си ресурси. Това са секторите, в които редица български компании имат значителен опит и интерес да работят и инвестират в Африка. България има принос за развитието на редица

държави в Африка с опита и експертизата си в сферите на здравеопазването, образованието и изграждането на инфраструктурни проекти. Живеем в свят на огромна взаимосвързаност. Няма нищо по-нормално от това да работим заедно със съседите си за справянето с днешните предизвикателства. Енергийната сигурност, климатичните промени, устойчивият растеж, управлението на водите и сигурността на храните ще преобладават в дискусиите на настоящия век. Няма рецепта за напредък и дълготраен растеж, но работим здраво за развитието на нашите държави и на нашите два континента. За Европа и Африка трайният икономически ръст изисква координирани действия на местно, национално и континентално равнище“.

Заклучение

Наличието на множество теоретични подходи обуславя тяхното систематизиране с цел оценка на възможностите за приложение на постановките към интеграционните процеси. В резултат от направения анализ става ясно, че съществуват различия между процесите на интеграция при развитите и при развиващите се и слаборазвитите държави. В първите се проявяват основно статичните и динамичните ефекти, описани в класическата и новата теория за регионалната интеграция. Във вторите мотивацията, стояща зад икономическата интеграция, не може да бъде обяснена само с помощта на посочените ефекти – някои фактори от тях са по-силни, а други, обратното – по-слаби. Освен това, ако при развитите държави основният импулс за интеграция идва от икономически групи заинтересувани, при развиващите се страни интеграционният процес най-често започва като политическа цел и усилие на управляващите, а това често води до незадоволителни резултати. С други думи, в тези държави са особено силни политическите детерминанти на икономическата интеграция.

В резултат от анализа на общото икономическо състояние, на динамиката, стоковата и географската структура и особено на вътрешнорегионалната търговия на регионалните икономически общности в Африка се потвърди първата хипотеза на изследването – че традиционните и новите интеграционни теории с изведените в тях ефекти и ползи от интеграционните процеси не са изцяло приложими към интеграционните общности в Африка. В предложения набор от теоретични концепции за оценка на интеграционните споразумения между развиващи се страни

е взета под внимание спецификата на държавите, участващи в отделните интеграционни процеси – стадий на икономическото развитие, структура и отвореност на икономиките, характеристики на производството и търговската политика, особености на структурата на търговията и др. Икономическите аргументи за регионално сътрудничество са особено силни, като се има предвид малкият размер на много от разглежданите държави. Регионалните икономически общности в Африка обаче са твърде различни от гледна точка на размера и характеристиките на търговско-икономическото им развитие. Големи са и различията между икономиките на страните-членки, динамиката и особеностите на интеграционните процеси в рамките на всяка отделна общност. Това обуславя противоречивите резултати при оценката на напредъка и потенциала на интеграционните процеси.

Външните партньори играят важна роля за рационализацията на РИО в Африка, особено текущите преговори за подписване на споразумения за икономическо партньорство с ЕС. Влиянието на Европейския съюз върху интеграционните процеси в Африка като най-големия търговски партньор на страните в този район е многостранно. Степента, до която африканските икономики и РИО работят ефективно, зависи изключително много от търговските връзки между Европа и различните региони на континента. ЕС е дестинация с голямо значение за износа на Африка и източник на чуждестранни инвестиции. Той е важен фактор от гледна точка на интеграцията на континента в глобалната икономика. Страните от Африка, с които ЕС води преговори за сключване на споразумения за икономическо партньорство, заемат едно от водещите места като търговски партньор на Съюза. Резултатите от направения анализ на отношенията между ЕС и държавите и регионите в Африка потвърждават и втората хипотеза на изследването – че влиянието на Европейския съюз върху регионалната икономическата интеграция в Африка е противоречиво, като, от една страна, има потенциала да ускори развитието им, но от друга, добавя нови предизвикателства към сложните интеграционни процеси в континента.

През последните години Африка до голяма степен изпада от приоритетните области на българската външна политика, което води до загубване на положителната инерция в двустранните отношения с държавите в тези части на

света. Нарастващата роля на региона в световната икономика, огромният икономически потенциал и природни богатства, ориентирането им към демократични ценности и пазарна икономика налагат преосмисляне на мястото на африканските държави във външната политика на България. Политиката на България към африканските страни се основава, от една страна, на създадените в предходни години добри връзки с редица от тях, а от друга – на преференциалните им политически и икономически отношения с Европейския съюз. В тази връзка задължение на България като член на ЕС е да има по-активна позиция в рамките на преговорния процес за сключване на споразумения за икономическо партньорство. За това ще спомогне рационалното използване на дипломатическия опит от миналото и доброто отношение към България в тези държави, което ще направи напълно възможно възстановяването на нивото на взаимовръзките с тях.

III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Систематизирани са теоретичните подходи по отношение на икономическата интеграция, като са изведени онези от тях, които имат значение за развиващите се държави и тяхната мотивация за участие в интеграционни споразумения.

2. Направена е оценката на общото икономическо състояние на регионалните интеграционни общности в Африка и са изведени характерните особености и потенциалът за бъдещото развитие на икономическата интеграция на континента.

3. Чрез проучване на динамиката, стоковата и географската структура на международната и особено на вътрешнорегионалната търговия са изведени тенденции за състоянието на търговско-икономическите отношения и предизвикателствата пред развитието на регионалните интеграционни общности в Африка.

4. Формулирана е оценка за въздействието на политиката на ЕС върху процесите на регионална интеграция в Африка, като са обобщени различните форми на влияние на Съюза.

5. Изведени са препоръки за възможните приоритетни действия в областта на търговско-икономическото сътрудничество, чрез които да се възстановят взаимовръзките между България и държавите от Африка.

IV. СПИКЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ ВЪВ ВРЪЗКА С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Маринов, Е. 2012. Кризата в Европа – последици за Африка. В: Сборник с доклади от научна конференция на младите изследователи “Стратегия за развитие на българската икономика и външноикономическа дейност след кризата”. Университетско издателство, ВСУ “Черноризец Храбър”, Варна, с. 185-198, ISBN 978-954-715-558-9
2. Маринов, Е. 2013. Регионалните интеграционни общности в Африка. В: Сборник доклади от научен семинар “Новата икономическа география: теория и практика”, СУ, 23 ноември 2012 г.. София. ЕКС-ПРЕС ООД, с. 143-154. ISBN 978-954-490-434-0
3. Маринов, Е. 2013. Успехи и предизвикателство на регионалната икономическа интеграция в Африка. В: “Политически и икономически трансформации в 21 век”. Университетско издателство, ВСУ “Черноризец Храбър”, Варна, ISBN 978-954-715-620-3, с. 79-90
4. Marinov, E. 2014. Economic Integration in Africa – Overview, Progress and Challenges. Journal of Global Economy 1/2014, pp. 42-55, ISSN 2343 – 9521
5. Marinov, E. 2013. Impact of the European Union on Regional Integration in Africa. In: Financial and Monetary Economics – EFM 2013. Centre for Financial and Monetary Research at the Romanian Academy, pp. 229-239, ISSN 2344-3642.